

Posgay Ildikó

Névhasználati sajátosságok Erdélyben

1. A fenti cím olyan gazdag témakört jelöl, hogy természetesen le kell szűkítenem: a névdivatról és az asszonynevekről szeretnék néhány észrevételt tenni.

Előre kell bocsátanom - és itt utalnék a kolozsvári IV. Élőnyelvi konferencián, valamint a III. Dialektológiai szimpozionon elmondott előadásaimra (Posgay Ildikó 1991, 1992) -, hogy bármely nyelvhasználati vagy névhasználati kérdést vizsgálok, erdélyi értelmiségiektől felvett anyagom alapján, mindig ott szerepel vizsgálati szempontjaim között a következő: mennyiben *azonos*, és mennyiben *más* a magyarországi sztenderd és az erdélyi? Ami Erdélyben normatív, az vajon milyen szinten van elterjedve Magyarországon és fordítva? Milyen mértékű az egymásrahatás? Mennyiben hagyományörzőbb az erdélyi nyelvhasználat, mint a magyarországi? Stb...

2. A keresztnévek esetében úgy érzem, csak tendenciákról beszélhetünk a várható változásokat tekintve, mivel napjainkban a névdivat korábban nem tapasztalható erőteljes hullámvásárlásának lehetünk tanúi. A megelőző időszakokban egyes nevek évtizedekig a divatos nevek listavezetői voltak, s a választott nevek száma kisebb közösségekben alig haladta meg az egy tucatot (Hajdú Mihály 1974). 1992. január 1-i adatok szerint 4900 női és 4400 férfinevet használ Magyarország lakossága (l. a Kiskegyed c. magazin 1992. júliusi 14-i számát). A névdivat változása természetesen a társadalmi, politikai és gazdasági változásokkal függ össze, mint általában az emberiség történelme folyamán. A zárt közösségek megszűnnek vagy megszűnőben vannak, minden nyitottabb lett Közép-Kelet-Európában. A kérdés csak az, hogy mire vagyunk nyitottak!

Most ellenkező irányból indulva el, először nézzük meg, hogy mi a helyzet Budapesten. A névválasztási tendencia egyértelműen azt mutatja, hogy a szülők idegen nyelvekből származó neveket, úgynevezett divatneveket választanak (vö. Bíró Ágnes ide vágó kutatásait). De ez a helyzet országos szinten is, a már említett statisztika szerint 1992. I. negyedévében az újszülötteknek adott női nevek közül az első három helyen az *Alexandra*, *Nikolett* és a *Kitti* állt. A férfinevekről nem készítették felmérést, de illusztrálásképpen álljanak itt Bíró Ágnes adatai: *Róbert*, *Norbert*, *Richárd*, *Roland*, *Patrik* voltak a legdivatosabbak már a 80-as években is (Bíró, 1988). Az értelmiségi családok divatnevei ettől eltérnek, ők a *Gergely*, *Dániel*, *Bálint*, *Dávid*, *Ádám*, *Márton*, *Ákos*, *Bence*, *Kristóf*, *Aron* neveket kedvelik,

vagy a női neveket szemügyre véve a következőket: *Eszter, Zsófia, Anna, Réka, Dóra, Nóra, Júlia, Emese, Kinga, Borbála*. Emellett az értelmiségi szülők az úgynevezett hagyományos neveket is szívesen választják. Néhány példa ezek közül (olyan három- vagy többgyermekes budapesti családokat vizsgáltam, ahol mindkét szülő diplomás): *István, Anna, Erzsébet; Anna, Sára, Mária, János; Péter, Mihály, Bence; Zoltán, György, Julianna; János, Erzsébet, Borbála* stb. Tehát az utóbbi példákban előfordul a már-már teljesen háttérbe szorult *János, József, Mihály, Mária, Erzsébet* stb. is.

A magyarországi szülőket az sem riasztja vissza az idegen eredetű nevek választásától, hogy a neveket magyaros helyesírással kell írni, tehát például a *Jessica, Jennifer* vagy a *Cosette* hazai írásképe meglehetősen eltér az eredetitől, s az utóbbi név esetében gúny forrása lehet. (Erre nézve vö. Bán Ervin 1992).

Mi a helyzet Erdélyben? Korai lenne jóslásokba bocsátkozni, de úgy tűnik, hogy az idegen eredetű nevek divatja ott is megkezdődött. Nagyvárad és környéke - valószínűleg a magyar tévéadások hatása is belejátszik ebbe - reagált a leginkább erre a hatásra (K. J. M. szíves szóbeli közlése). Kolozsváron a magyar értelmiségi családok (a román családok névválasztási szokásait nem vizsgálom) még ragaszkodnak a korábban kialakult névdivathoz, amely Erdélyben két nagy csoportot alkot: egyrészt az ótestamentumi nevek kedvelését - J. SOLTÉSZ KATALIN református vagy "székelyes" neveknek nevezi őket (J. SOLTÉSZ 1979: 137), s valóban, mi is annak érezzük Gábor *Aron*, Tamási *Aron*, Márton *Aron*, Gálffy *Mózes* nevét, és számomra is jellegzetes erdélyi név például a *Mózes Huba*. De ez utóbbi már átvezet az úgynevezett ősmagyar nevekhez, amelyeket nem valamiféle "magyarkodás" terjesztett el, hanem az a kényszerű ok vagy védekezés, hogy a nevek ne legyenek lefordíthatóak.¹ Ezért olyan **gyakori** az *Attila, Zsolt, Huba, Árpád, Előd, Szabolcs, Csaba*, vagy a női nevek közül az *Emese, Gyöngyi, Gyöngyvér, Ildikó, Réka, Emőke* stb. A Székelyföldön **más** a helyzet, ott a hagyományos nevek mellé az utóbbi években a *városi névadás* hatására jelentek meg a fenti nevek, mint divatnevek (Kovácsné József Magda 1991: 94). (Csak zárójelben említem meg, hogy az úgynevezett ősmagyar nevekhez vagy a keresztnemek magyaros alakjához való ragaszkodás a diaszpórában élő magyaroknál még erősebb. A Bécsben élő és eredetileg félig osztrák származású Szépfalusi István fiai például a Csaba, Zsolt és Szabolcs nevet viselik.)

Még egy érdekesség az erdélyi, pontosabban kolozsvári értelmiségi családok névhasználati szokásaiból: az alpnév kedvelése a becenévvel szemben. Például az *István, László, Erzsébet, Júlia* alapalakban használatosak és a *Zoltán* sem *Zoli*, az

Éva sem *Évike*. Sütő András is *László*ként emlegeti kis unokáját, Engedjétek hozzám jönni a szavakat című könyvében. Tőkés Lászlóék családjában is a testvérek szólító- és említő neveként ugyancsak az alapalak járja: *László, István, András, József, Erzsébet* és *Eszter* (Szabó T. Ádám szíves szóbeli közlése).

3. Az asszonynevek problémája nemcsak nyelvészeti kérdés. A határon túli magyarság természetesen azt a névformát használja, köteles használni, amely az ottani hivatalos névformának megfelel, és ez az asszonynevek esetében eltér a hagyományos magyar névhasználatától. Szlovákiában például "a női vezetéknevekhez kötelezően járul az *-ová* végződés, még akkor is, ha az illető keresztneve magyarul van anyakönyvezve. Tehát egy nő legjobb esetben is csak *Erzsébet Serfőzőová* lehet, ha az *Alžbeta Serfőzőová* forma nem felel meg neki (Lanstyák, 1991: 27). A *Teleki Tiborné* vagy *Telekiné Nagy Ilona* névformák tehát nem használhatók hivatalos névként.

Magyarországon hivatalosan is öt változat szerepelhet asszonynévként: *Bartók Ferencné, Bartók Ferencné Nagy Márta, Bartókné Nagy Márta, Bartók Márta, Nagy Márta* (SZABÓ T. ATTILA példái vö. SZABÓ T. ATTILA 1970: 51). Létezik még egy változat, a *B. Nagy Márta*, amely névformát főleg a Nemzeti Színház művésznői használták a múlt század utolsó és a XX. század első évtizedeiben. "Tőlük sajátos módon éppen a nyelvtudományi szakma női örökölték, mint e munka szerzője is" - írja J. SOLTÉSZ KATALIN fentebb idézett könyvében (J. SOLTÉSZ 1979: 68). Néhány példa e névtípusra: *E. Abaffy Erzsébet, B. Lőrinczy Éva, D. Bartha Katalin, D. Máta Mária, Sz. Bakró-Nagy Marianne, P. Eöry Vilma*.

Mi a helyzet Kolozsváron? Az értelmiségi nők névhasználatára négy típus jellemző: 1. A leánykori név (*Vámszer Márta*), 2. a férj családnevének kezdőbetűje + leánykori név (*B. Gergely Piroska, J. Nagy Mária, Cs. Gyimesi Éva, B. Nagy Margit*). 3. A férj családneve + *-né* képző + leánykori név (*Kovácsné József Magda*). 4. A férj családneve + a feleség leánykori neve (*Kis Emese*). Hiányzik a *Bethlen Gáborné* féle változat, csak az idősebb korosztály ragaszkodik ehhez a névformához, mivel ők 1945 előtt így használták a nevüket. Hivatalosan különben sem használhatják e névformát, így csak a családi levelezésben él. A fentebbi négy típus közül a második a leggyakoribb, a harmadik típus újabban kezd terjedni, valószínűleg magyarországi hatásra. Visszatérve a hivatalos névhasználatra, a felsorolt típusok közül csak a negyedik változatot lehet használni, tehát *B. Gergely Piroska* vagy *Cs. Gyimesi Éva* hivatalos neve *Benedek Piroska*, illetőleg *Cseke Éva*. Ez utóbbi névhasználati forma a nyelvészek véleménye ellenére (SZABÓ T.

ATTILA 1970: 51, KÁLMÁN BÉLA 1989: 73, J. SOLTÉSZ KATALIN 1979: 66) erősen terjed Magyarországon. Itt jegyzem meg, hogy a *middle name* mintájára egyre többen használnak kettős keresztnévet, főleg azok, akik rendszeresen publikálnak (Pl. *Reményi Andrea Ágnes*).

Összegzés: elmondhatjuk, hogy a nyelvhasználathoz hasonlóan a névhasználatban is a magyarországi a követendő forma az erdélyi magyar anyanyelvű értelmiségiek körében, saját névhasználati formáikban a magyarországi a presztízs-változat (Bartha Csilla 1992: 26). Ez mutatkozik meg a névdivat változásaiban és az asszonynevek élőnyelvi, illetőleg szerzői névként való használatában is.

Jegyzet

- 1 A nevek lefordíthatóságával kapcsolatban álljon itt egy szomorú adat. Esterházy Jánosnak - aki a szlovákiai magyar politikai élet vezető egyénisége, parlamenti képviselő volt, majd 12 évi fogság után a börtönben pusztult el 55 éves korában - halotti urnáján ez áll: *Jan Esterhazy, statkár*. (ESTERHÁZY LUJZA: Szívek az ár ellen. Budapest, 1992: 230.)

Irodalom

- BARTHA CSILLA 1992. Sztenderdizáció és/vagy nyelvi asszimiláció? Megjegyzések az erdélyi menekültek nyelvhasználatában észlelhető változásokról. In: KONTRA MIKLÓS (szerk.), Társadalmi és területi változatok a magyar nyelvben. *Linguistica Series A. Studia et dissertationes*, 9. 19-28.
- BÁN ERVIN 1992. Jog, szabadság és személynév. *Édes Anyanyelvünk XIV. évf.* 2. sz. 14.
- BÍRÓ ÁGNES 1988. A mai keresztnévadás az egyes társadalmi rétegek gyakorlatában. In: Kiss Jenő és Szűts László (szerk.), *A magyar nyelv rétegződése. I.*, 203-210. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- HAJDÚ MIHÁLY 1974. *Magyar becézőnevek (1770-1970)*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- KÁLMÁN BÉLA 1989. *A nevek világa. IV. átdolgozott kiadás*. Debrecen.

- KOVÁCSNÉ JÓZSEF MAGDA 1991. Havasolja kereszt- és becenevei. Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények. XXXV. évf. 1-2. sz.
- LANSTYÁK ISTVÁN 1991. A szlovák nyelv árnyékában (a magyar nyelv helyzete Csehszlovákiában 1918-1991). In: KONTRA MIKLÓS (szerk.), Tanulmányok a határainkon túli kétnyelvűségről. Budapest, Magyarságkutató Intézet.
- POSGAY ILDIKÓ 1991. "Szólj! s ki vagy, elmondom". Az irodalmi és köznyelvi norma együttes jelentkezése az értelmiség nyelvhasználatában. Kézirat. m.a.
- 1992. *El kell mondjam...* (Élőnyelvi vizsgálatok az erdélyi értelmiség körében). Kézirat. m.a.
- J. SOLTÉSZ KATALIN 1979. A tulajdonnév funkciója és jelentése. Budapest, 1979.
- SZABÓ T. ATTILA 1970. A magyar asszonynev és - még valami. In: Anyanyelvünk életéből. Bukarest, Kriterion.